

μετά το '22. Η σύνθεση και η ερμηνεία απηχούν έντονα το χαρακτηριστικό ύφος της σμυρναϊκής εστουδιαντικής (μικρή ορχήστρα με μαντολίνα, κιάρας και αντρικές λυρικές φωνές), το οποίο - σε αντίθεση με το αντίστοιχο «ελαφρό» των Αθηνών - εμπλέκει ευρωπαϊκά και ανατολίτικα μουσικά στοιχεία με τον χαρακτηριστικό αυθεντικό τρόπο της πολύ πολιτισμικής Σμύρνης.

4. Ξανθή Εβραοπούλα

Σύνθεση του Σταύρου Παντελίδη (Σμύρνη 1891 - Αθήνα 1956), ηχογραφημένη το 1934 στην Αθήνα με τη φωνή της Ρίτας Αμπατζή. Ανήκει στο λαϊκό ρεπερτόριο της Σμύρνης, που ενσωματώνει δίχως συμπλέγματα ποικίλα γλωσσικά δάνεια.

5. Η Σμυρνή

Ανόμημη μουσική δημιουργία της Σμύρνης, με πολλές διασκογραφικές εκδοχές από τις αρχές του 20ού αιώνα. Η διασημότερη και αρτιότερη εκτελεστική είναι η ηχογράφηση του 1920 στην Αμερική, με την ανεπαλήθετη φωνή της Μαρίκας Παπαγαϊκά. Το 1930 ηχογραφήθηκε στην Αθήνα ως σύνθεση του Παναγιώτη Τούντα, ο οποίος εσφαλμένα θεωρείται ο δημιουργός της.

6. Καρδιοκλέφτρα

Σύνθεση του Γιάνη Δραγάτση ή Ουδοντάκη (Σμύρνη 1895 - Αθήνα 1958) ηχογραφημένη το 1929 με ερμηνευτή τον Δημήτρη Αραπάκη. Το τραγούδι, αν και συγκαταλέγεται στο λαϊκό ρεπερτόριο, παρουσιάζει πολλά στοιχεία ύφους εστουδιαντικής, με κυρίαρχο το γύρισμα του ρεφρέν σε ματζόρε.

7. Τικ-τακ

Ανόμημη λαϊκή δημιουργία πολλές φορές ηχογραφημένη τόσο στην Σμύρνη όσο και στην Πόλη ήδη από την δεκαετία του 1910, με διάφορους ερμηνευτές. Στην Ελλάδα το τραγούδι έγινε ευρέως γνωστό χάρη σε μια διασκευή του Μάρκου Βαμβακάρη κατά την δεκαετία του '60 και ηχογραφήθηκε πολλές φορές ως «ρεμπέτικο» κατά την περίοδο αναβίωσης του είδους μετά το 1980. Ωστόσο η δομή του παραμένει στο ελαφρό ύφος, δημοφιλές σε όλες τις κοινωνικές τάξεις της Σμύρνης.

8. Αιλή η σκανδαλιέρα

Η σύνθεση αυτή του Παναγιώτη Τούντα ηχογραφήθηκε στην Αθήνα το 1931. Η ερμηνεία της Ρόζας Εσκενάου θεωρήθηκε πρότυπο του λαϊκού σμυρναϊκού ύφους, που διακρίνει έντονα την αισθητική του καφέ-αμάν.

9. Δε σε θέλω πια

Κλασικό τραγούδι του ρεπερτορίου της εστουδιαντικής, ηχογραφημένο πάμπολλες φορές από το 1910 και μετά. Λίγοι γνωρίζουν ότι αντιγράφει μια αυθεντική σύνθεση του Vincenzo di Chiara, που είχε κυκλοφορήσει δυο χρόνια νωρίτερα στην Νάπολη. Η διασκευή της γνώρισε μεγάλη επιτυχία στη Σμύρνη, με την οποία έχει έκτοτε ταυτιστεί. Όπως και το «Τικ-τακ», παρουσιάζεται ως «ρεμπέτικο» μετά την δεκαετία του '80, με αρκετές αλλαγές στη μελωδία του ρεφρέν. Εδώ παρουσιάζεται η παλιότερη εκδοχή, η οποία ακολουθεί με μεγαλύτερη συνέπεια την αισθητική της εστουδιαντικής.

10. Η Μαρίτσα η Σμυρνή

Το κλασικό αυτό τραγούδι του λαϊκού σμυρναϊκού ρεπερτορίου είναι σύνθεση του μεγάλου δεξιοτέχνη του βιολιού Δημήτρη Σίμου ή Σαλονικίου (Σμύρνα 1881 - Αθήνα 1950), που ηχογραφήθηκε το 1929 στην Αθήνα με τραγουδιστή τον Αντώνη Νταλιγκά. Οι στίχοι, με έντονα στοιχεία της μικρασιατικής αρχαί, προβάλλουν τις αρετές της Σμυρναίας ως ιδιαίτερη πολιτισμική ταυτότητα, που επαναπροσδιορίζεται στις νέες συνθήκες της Αθήνας.

11. Η Σμυρνή (Chanson pour elle)

Σμυρναία με τον Μένο Καλυδιώτη (που είχε την καλοσύνη να μας διαθέσει την πρωτότυπη παρτιτούρα), η σύνθεση αυτή του Eugène Poincín είναι ηχογραφημένη ήδη από τις αρχές της δεύτερης δεκαετίας του 20ού αιώνα στη Σμύρνη από «Τα Πολιτικά», με τον Γιώργο Σαββαθή στο τραγούδι. Η εναλλαγή γαλλικών και ελληνικών στίχων, όπως και το εξευρωπαϊσμένο ύφος της εκτέλεσης, σκιαγραφούν το πορτρέτο μιας πόλης οικονομικά εύρωστης και βαθιά κοσμοπολίτικης, που την αποκαλούν «Παρίσι της Ανατολής».

12. Μόρτισσα Σμυρνή

Σύνθεση του Κώστα Καρίπη σε στίχους Γιώργου Πετροπούλα, ηχογραφημένη στην Αθήνα το 1937 με ερμηνευτή τον Κώστα Ρούκουνα ή Σαμιωτάκη. Παρά τις αναφορές στην γυναικεία της Σμύρνης, το τραγούδι ανήκει στον κόσμο του «ρεμπέτικου»: ένα διακριτό μουσικό είδος, που καθιερώθηκε κατά την δεκαετία του '30 από την ορχήστρα του μουζουκού, με στακάτο παίξιμο και διαστρεφιακό «στοργύλιμα» (ίσο συγκερασμό) των μελωδικών αναπτυγμάτων.

ΒΥΡΩΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΓΕΡΑΣ ΠΟΛΕΩΣ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

Διεθνές Κέντρο Έρευνας & Μόρφης για τον Λόδο Βύρωνα και τον Φιλόλογο

Η Σμύρνη κι η Σμυρναία μουσική παράσταση

σάββατο 20 οκτωβρίου 2012
ώρα 7.00 το βράδυ

στο Τσικουπέιο Πολιτιστικό Κέντρο
της Γερασ Πόλεως Μεσολογγίου

Η Σμύρνη κι η Σμυρνιά μουσική παράσταση

Το «σμυρνικό» είναι είδος παρλιγορνήσιου συνθής εννοείται ως ο άμεσος πρόδρομος του ρεμπέτικου, όπως, εν ονόματι της ιστορικής τους ενότητας και συνέχιας, πολλά σμυρνικά ερμηνεύονται σήμερα ως ρεμπέτικα. Ωστόσο στην πρώτη της σύνθεση, η μουσική της Σμύρνης δεν είναι τόσο ομοιογενής, όσο αφήνει να εννοηθεί η πρόσφατη δισκογραφία του «σμυρνισμού».

Η απονήθι παράσταση έχει στόχο να βάλει στη σκηνή δύο Σμυρνιές, που σχηματικά προσποτισμένοι δύο εκλογές της σμυρνιακής μουσικής. Από τη μια η ελαφρά εκδοχή, με το βλέμμα στραμμένο στην Ευρώπη, στενά επηρεασμένη από το ναπολιτανικό τραγούδι, με συγκαταλεγμένο οργανολόγιο και λιρικό ύφος. Η γλώσσα τους είναι λόγια, επιτηδευμένη, απηχώντας την εγγράμματη κοινότητα μιας εύπορης αστικής κοινωνίας, της οποίας ο κοσμοπολιτισμός δεν αποστρέφεται, ωστόσο την πηγαυότητα και την αμεσότητα των λαϊκών μουσικών που κατακλύζουν την πόλη. Ακούγεται με χορροπερίδους και οι κέντρα διασκέδασης και εκφράζεται με τις μονοτονίες και τις εσθονδιανιές, σπάνια μιας ενσυνείδητης και εκπαιδευμένης ελαφράς μουσικής θεατρικότητας, που καμιά σχέση δεν έχουν με τα επικά μεγέθη των προκράτων «σμυρνισμού». Από την άλλη, η λαϊκή εκδοχή, όχι λιγότερο πολυπολιτισμική, προκρίνει ανα συγκαταλεγμένοι όλων των ιδιοτήτων που ακούγονται στη Σμύρνη, και προτιμά εμφανώς τα μικρο-δισκοτέματα της Ανατολής, τα οποία εκφράζονται από μια συγκαταλεγμένα όργανα και προπαντός από χαρακτηριστικές φωνές, που ο λαϊκός κόσμος ανάγει σε είδηλα. Είναι πανταχού παρούσα σε όλες τις εκφάνσεις του σμυρνιακού λαϊκού πολιτισμού, και φερτάρι συχνά με το αντίστοιχο μουσικό είδος της ευρύτερης υπαίθρου. Η ώριμη ανάμειξη στις δύο εκλογές είναι κανόνας: πολλές φορές οι ίδιες μελωδίες τραγουδιούνται με τους δύο τρόπους, ανάλογα με το περιβάλλον, οι μουσικοί ιδιαιτερότητα ελπιόταντα παλαιότερα ήταν κλειδί, οι αστικοί μύθοι διαχέονται σε όλα τα κοινωνικά στρώματα.

Η δική μας προσέγγιση παίρνει το μονοπάτι ανάποδο: ηθελμένα πόλινουμε τα ύψη, φιλοδοξώντας να φηλαρίσουμε δυο κόσμους που είναι στην πράξη παραλληλγραμμικά, γειωτά από τα χρώματα μιας κοινωνίας που εκφράζεται σε πληθυντικό αριθμό. Στην παράσταση, δυο τραγουδίστριες επιμελούν να διξουν την ίδια ορχήστρα σε κατεβασμένες φωνομηχανές αντίρροπες, αλλά κατά βάθος συγγαλινές, τόσο στα θέματα, όσο και στις μουσικές. Και οι δυο αναλαμβάνουν ρόλο διανομικό, κατά το μοντέλο του εμβληματικού χαρακτήρα της Σμυρνιάς όπως αποτυπώνεται στην συνηγορική, είτε αυτή είναι επιτηδευμένη και λόγια, είτε είναι αυθόρμητη και λαϊκή. Αυτών των χαρακτήρα υπογραμμίζονται καθ' υπερβολήν και η αμυγιά γυναικεία ορχήστρα, με επίσημο το Δημήτρη Μουστακίδη, στον οποίον οφείλεται η μουσική διδασκαλία. Η παρουσία του έχει ρόλο αναπιστικό στο πλέον ασιαμα θεαματικότητα και ασθησιασμού με το οποίο έχει ταυτιστεί στη φαντασία μιας σμυρνιακής κουλτούρα.

Βιβλιογραφία:

Καλυβιώτης Λ., Σμύρνη. Η μουσική ζωή 1900-1922. Η διασκέδαση, τα μουσικά καταστήματα, οι ηχογραφήσεις δίσκου, Παρακρίσιμα, Αθήνα 2002
Κοκκώτης Γ., «Alaturca, alafanca και το Καφέ-αμάνα», ανακοίνωση στη διεθνή συνάντηση The Ottoman Past in the Balkan Present: Music and Mediation, Αθήνα 30 Σεπτεμβρίου - 2 Οκτωβρίου 2010 (υπό έκδοση)
Κουνιάδης Π., Είς ανάμνησιν στιγμών ελευστικιών, Κατάστι, Αθήνα 2001
Χατζηπαναζής Θ., Της ασιάτιδος μούσης ερασιτάι..., Σταιγμή, Αθήνα 1986

Π α ζ ζ ο υ ν :

Ο καθηγητής Δημήτρης Μουστακίδης (κιθάρα) και οι φοιτήτριες του Τμήματος Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής του ΤΕΙ Ηπείρου:

Αγγελοπούλου Ανδριάνα (μαντολίνο)
Γκάντια Δέσποινα (κρουστά)
Ιωάννου Ιεραγόνα (κανονάκι)
Καραϊσκού Κωνσταντίνος (ακονορέν)
Κοκκάλα Ελένη (ούτι και μπουζούκι)
Ρήγα Ιωάννα (σαντούρι)
Σιγάλα Ασημάνη (τραγουδίστρια)
Στρακανιάκη Φρόνι (κιθάρα)
Τσακανίκα Μαρία (τραγουδίστρια)

Τα κομμάτια της παράστασης επιλέχθηκαν από την Ερευνητική ομάδα για το ρεμπέτικο & αστικό λαϊκό τραγούδι του Εργαστηρίου ψηρακικής και έντυπης τεκμηρίωσης της ελληνικής μουσικής του Τμήματος Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής του ΤΕΙ Ηπείρου, που πραγματοποιήθηκε τις μουσικές καταγραφές και τις ενορχηστρώσεις. Πρωτότυπο ψηφιακό υλικό από δίσκους 78 στροφών ανιλήφθη από το ψηφιακό Αρχείο ελληνικής μουσικής του Τμήματος Λαϊκής Παραδοσιακής Μουσικής του ΤΕΙ Ηπείρου.

Επιμέλεια - κείμενα: Μαρία Ζουμπουλή, Γιώργος Κοκκώτης

1. Σε έχλασα δεν σε πονώ / Τα μάτια και τα μάγουλα

Το ανακρίθιο αυτό δίδμο έχει στόχο να οροθετηθεί το υρολογικό πλαίσιο της παράστασης, με δυο διαφορετικές ερμηνείες της ίδιας μελωδίας.

Η πρώτη είναι μια από τις πιο γνωστές συνθέσεις του δεξιοτέχνη της λαϊκής κιθάρας Κώστα Σκαρβέλη (Πόλη 1880 - Αθήνα 1942). Ηχογραφήθηκε το 1938 με τον τραγουδιστή Γιώργο Κάβουρα, μόνιμο συνεργάτη του Σκαρβέλη, η ερμηνεία του οποίου όρισε και τα πρότυπα των τραγουδιών του, που αποτελούν τη γέφυρα μεταξύ του «σμυρνιακού» και του «πειραϊτικού» (που θα εννοηθεί αργότερα ως «κλασικό ρεμπέτικο»).

Η δεύτερη αποτελεί διασκευή της σύνθεσης του Σκαρβέλη από τον τραγουδιστή Γεώργιο Ξενοπούλο, ο οποίος συνέθεσε τους νέους στίχους και το ηχογράφησε στην Αμερική στις αρχές της δεκαετίας του 1950. Η χρήση της καθαρεύουσας και το εξερωματισμένο ύφος δεν είναι προκρίσιμη επιλογή: είχαν ήδη δημιουργηθεί παράδοξη στη Σμύρνη, στον αντίποδα του λαϊκού ρεπερτορίου.

2. Αμάν Κατερίνα μου

Το τραγούδι είναι ηχογραφημένο το 1937 ως σύνθεση του Παναγιώτη Τούντα (Σμύρνη 1884 - Αθήνα 1942). Φωνητικά όμως πως πρόκειται για διασκευή καλύτερης ανώνυμης δημιουργίας, του είδους των διγλωσσών αστικών λαϊκών τραγουδιών τα οποία ήταν δημοφιλέστατα στην Πόλη και την Σμύρνη πριν την εποχή των ηχογραφήσεων. Εδώ αποδίδεται στην πρώτη του αυτή μορφή, με ένα μόνο κομπλι-ρεφρέν στα ελληνικά, που επαναλαμβάνονται με αντίστοιχο περιεχόμενο στα τουρκικά. Η ηχογράφηση του 1937 απειλεί την τουρκική και προσθέτει άλλα δυο ζεύγη κομπλι-ρεφρέν στα ελληνικά. Αυτά χαρακτηρίζονται από χουμοριστική διάθεση, εντελώς ανομοιογενή με το πρώτο μέρος ως προς το στιχογραφικό ύφος.

3. Μοδιετρούλα μου γλυκά

Το τραγούδι είναι ηχογραφημένο στα τέλη της δεκαετίας του '20 στην Αθήνα ως σύνθεση του Παναγιώτη Βαϊνδρόλη, με ερμηνείες του Παύλ Γαβ και Γιώργου Σαβαρή. Οι τρεις τους ανήκαν στην φημισμένη σμυρνιακή εσθονδιανέα «Τα Πολιτικά» τον Βασίλη Σιδηρή και Αριστέδη Παρισητή, και ακολούθησαν αυτόνομη καλλιτεχνική πορεία στην Αθήνα